

İçel Dergisi

<http://publish.mersin.edu.tr/index.php/icel>

e-ISSN: 2791-8599

Salnamelerde Tarsus

Sefa Alp^{*1}, Gülbahar Gök^{*2}

¹Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aksaray, Türkiye, sefaalp3368@gmail.com

²Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aksaray, Türkiye, gokgulbahar01@gmail.com

Kaynak Göster: Alp, S., & Gök, G. (2021). Salnamelerde Tarsus. İçel Dergisi, 1(1), 13-21

Anahtar Kelimeler

Salname
Tarsus
Nüfus
Sosyal ve ekonomik yapı

Araştırma Makalesi

Geliş: 13.09.2021
Kabul: 15.10.2021
Online: 15.12.2021

Öz

Tarsus, Kilikya havalisinin en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Arkeolojik çalışmalar sonucunda şehrin tarihinin milattan önceki dönemlere kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Tarsus'un ne zaman ve kim tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Şehrin adı Tarşa, Tharsis, Tarsos, Tersis ve Tarsus gibi isimlerle kayıtlarda geçmektedir. Coğrafi konumu sebebiyle zaman içinde Asurlular, Mısırlılar, Hititler, Kilikyalılar, Persler, Makedonyalılar, Selefkoslar ve Romalılar gibi uygarlık, krallık ve imparatorlukların egemenliğinde kalmıştır. Daha sonra Müslümanlarla Bizans, Ermeni ve Haçlılar arasında birçok kez el değiştiren şehri, 1516/1517 yıllarında Yavuz Sultan Selim Osmanlı topraklarına katmıştır. Tarsus ve çevresi 1832-1840 yılları arasında Mısırlı İbrahim Paşa'nın egemenliğinde kalmıştır. 1840'tan 17 Aralık 1918'e kadar yine Osmanlıların hakimiyetinde olan şehir, bu tarihten itibaren 27 Aralık 1921'e kadar Fransızların işgali altındadır. Aynı tarihte yapılan Ankara Anlaşması ile bu işgal sona ermiştir. Osmanlılar döneminde sancak ve kaza statüsünde olan Tarsus, Halep vilayetine bağlıdır. Adana sancağının Halep vilayetinden ayrılıp bağımsız bir vilayet olması üzerine Adana vilayetine bağlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Mersin merkezli İçel vilayetinin kurulmasıyla Tarsus bu kez İçel vilayetine bağlanmıştır. Tarsus 1870'li yıllarda 24 mahalle, 7 nahiye ve 130 köyden meydana gelmektedir. 19.yüzyıl sonlarına kadar mahalle ve nahiye sayılarında çok fazla bir değişiklik olmazken köy sayısı artış göstermiştir. Tarsus ekonomisine baktığımızda salnamelerde şehrin ekonomisinin genellikle tarıma dayandığı görülmektedir.

Tarsus in Annuals

Keywords

Annual
Tarsus
Population
Social and economic structure

Research Article

Received: 13.09.2021
Accepted: 15.10.2021
Online: 15.12.2021

Abstract

Tarsus is one of the oldest settlements of Kilikya region. It is understood that city dates back to the B.C as a result of archeological studies. It is not known that when it was established and who established the city. Name of city is mentioned as Tarşa, Tharsis, Tarsos, Tersis and Tarsus. Because of the geographical location, the city was under the empire of Assyrians, Egyptians, Hitites, Cilicia, Persian, etc. After some time, the city changed between Muslims and Byzantines many times. In 1516/1517 years Yavuz Sultan Selim conquered the city. Tarsus and its round were under the control of Egyptian İbrahim Pasha in the years between 1832-1840. The city which was under the control of Ottoman Empire from 1840 to 27th of December 1918. After that date, it was under the control of French. This occupation ended with Ankara Treaty in the same date. Tarsus which was county statue in Ottoman Empire was connected to Halep province. As Adana left Halep and became an independent province, Tarsus was connected to Adana. Tarsus was connected to İçel Province after İçel province was founded in the first years of Turkish Republic. There were 24 streets, 7 townships and 130 villages in 1870s. Until the end of the 19. Century, there were not many changes in the numbers of streets and townships, the numbers of villages increased. When we examine the annuals, Tarsus economy is generally based on agriculture.

1. GİRİŞ

Tarsus, Çukurova'nın güneybatısında Torosların güneyinde düz bir arazi üzerinde bulunur. Şehrin adı Hitit tabletlerinde Tarşa, Asur kaynaklarında Tarzi, Grek kaynaklarında Tharsis, Tarz, Tarsi, Tarsos, Arap ve Osmanlı kaynaklarında Tersîs (ترسيس) ve Tarsus (طرسوس) şeklinde kaydedilmiştir. Tarsus'un yakınlarında bulunan Gözlüküle'de yapılan arkeolojik çalışmalarda Neolitik döneme ait kalıntılar bulunmuştur. Bu durumda şehrin tarihinin çok eskilere dayandığını göstermektedir (Bilgili, 2011: 111).

Tarsus, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı medeniyetlerin istilasına maruz kalmıştır. Hitit, Fenike, Kilikya, Helenistik, Roma, Bizans, Emevi, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini yaşamış olan şehir bu özelliğinden dolayı önemli sayılabilecek derecede bir tarihi mirasa sahiptir. Farklı medeniyetlerin bölgeye egemen olması Tarsus'un coğrafi konumunun önemli olduğunu göstermektedir. Tarihi çok eskilere dayanan şehrin ne zaman ve nasıl kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Tarihi bir geçmişi sahip olan Tarsus'un kuruluşu ile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Adını, Antik Yunan mitolojisinin bir anlatımına göre "Kanatlı Uçan At" anlamına gelen "Pegasus" ile Sisyphos'un oğlu Bellerofontes'in, Kilikya ovasında yolunu şaşırması ve Tarsus'un bulunduğu yerde ayağını sakatlamış olmasından dolayı Yunanca ayak tabanı anlamına gelen "Tarsos"tan aldığı ifade edilmektedir. Diğer bir efsanede ise, Perseus'un rüyasında attan inerken ayak tabanını kaybettiği bu yere, bir şehir inşa edilmiş ve şehre Tarsus ismi verilmiştir (Şen, 2014: 2-3), Yakut el-Hamevi, şehrin adını Nuh oğlu Sam oğlu Yasef oğlu Rum oğlu Tarasus'tan aldığına dair bir rivayet bulunduğunu nakletmektedir (Poş, 2008: 8).

Tarsus'un kuruluşuyla ilgili çoğu eserde yaygın olarak şehrin, Asur hükümdarı Sardanapal tarafından yaptırılmış olduğu rivayet edilmektedir. Yunan ve onlardan nakleden Latin tarihçilerin yazdıklarına göre, Sardanapal'ın Tarsus'un güneybatısında denize yakın bir yerdeki Anchiale'de olduğu ileri sürülen mezarının kitabesinde "Tarsos ile Anchiale'nin Sardanapal tarafından bir günde kurulduğu belirtilmektedir (Darkot, 1979: 18). 1926/1927 yılı salnamesinde de buna benzer bir ifadeye yer verilmiştir. Salnamede Tarsus şehrini Anakyndaraxes'in¹ oğlu Sardanapal "Tarsus² ve Anchiale³ şehriyle bir günde" kurmuştur. Bu rivayeti tarihçiler Sardanapal'ın kabri üzerindeki kitabeden yola çıkarak belirtmişlerdir. Ayrıca eski tarihçilerin hepsinin Sardanapal'ın mezarının bu Anchiale şehrinin batısında olduğunu kaydeder. Son zamanlarda Tarsus'ta bulunan bakır sikkelerden hemen hemen hepsinde Rumca ve Ermenice yazılarıyla bu kavimlere ait resimlere tesadüf edilmektedir ki bu durum bahsi geçen milletlerin burada yaşadıkları göstermektedir. Hititlerin yaşadıklarına dair de Fransızların Adana'yı işgalleri esnasında R.1335-1336/M.1919-1920 senesinde takriben iki metre uzunluğunda topraktan yapılmış tekne şeklinde iki lahid gösteriliyordu. Bunların üzerindeki etiketler Hititlere ait olduğunu göstermektedir. R.1340/M.1924 yılında Tarsus'un doğusunda, Tarsus'a 15 kilometre mesafede ve Yenice İstasyonunun güneyinde tam ova istikametinde ve bahsi geçen istasyona 4-5 kilometre mesafede Yüksek köyünde Hitit eserlerinden bir kuyu bulunmuştur. Şöyle ki: bu köyün doğu kenarından geçmekte olan sebil suları kaynağını aşındıra aşındıra üzerinde bir taş sütun bulunan kuyuyu meydana çıkarmış daha sonra köylüler taş sütunu kaldırarak kuyunun ağzını açmışlardır. Kuyunun duvarı taş ile örülü değildir. Her dört tanesi bir teker veya kasnak teşkil edecek vaziyette topraktan mamul pişmiş pek muntazam kiremitlerle örülüdür. Yapılan incelemede kuyuya 60 metre mesafede eskiden mevcut bir binanın harabesi varmış ki köylülerce harabesi adıyla yâd edilmektedir. Bu harabenin taşından istifade edilmek suretiyle köylüler hususi binalar inşa etmişlerdir (1926/1927 Yılı Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi [TCDS]: 1096-1097). Bu durumlar açıkça Tarsus'un tarihinin oldukça eski olduğunu ve burada farklı milletlerin yaşamış olduklarını göstermektedir. Bazı kaynaklarda Tarsus ve Anchiale'nin Sardanapal tarafından kurulmadığını ve mevcut kitabedeki "Tarsus ve Anchiale'yi bir günde inşa etti" ifadesinde tercüme hatası yapıldığını ve aslında "Tarsus ve Anchiale'yi bir günde zapt etti" şeklinde olması gerektiği belirtilmektedir (Poş, 2008: 9).

Müslümanların yaptığı ilk ciddi akınlar Hz. Ömer'in halifeliği döneminde olup, Antakya ve Tarsus havalisine akınlar düzenlemeye başlamıştır. Suriye Bölgesi Başkomutanı Ebu Ubeyde'nin emri ile Halid bin Velid komutasındaki İslam orduları, 636 yılında Tarsus'un bağlı olduğu askeri bölgenin merkezi olan Kinnesrin üzerine yürümüş ve burayı ele geçirerek Bizans İmparatoru Heraklios'u yenilgiye uğratmıştır. Kinnesrin'in fethinden sonra Ebu Ubeyde ve komutanlarından Halid bin Velid, Meysere bin Mesruk ve Ubade bin Es-Samit komutasındaki Müslümanlar, 637 yılında Halep ve Antakya bölgesini ele geçirerek bir zaman sonra da Tarsus'a yaklaşmışlardır. Bu fetihden kısa bir zaman sonra aynı yıl içinde Tarsus'u fethetmişlerdir. (Akgündüz, 1993: 29; Darkot, 1979: 19).

Anadolu Selçuklularının kurucusu olan I. Süleyman Şah 1082 yılında Tarsus'u fethetmiştir. Ancak şehir 1097 yılında Haçlılar tarafından alınmıştır. Daha sonraki yıllarda Tarsus Haçlılar, Bizans ve bölgede hüküm süren Ermeniler arasında el değiştirmiştir. Memlûk Sultanı I. Baybars 1266 yılından itibaren bölgeye akınlar başlattı. Şehir, 1360 yılında Memlûkler'in Halep valisi Seyfeddin Begtemür el-Hârizmî tarafından fethedildi. (Bilgili, 2011: 112).

Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in 1516 Mercidabık, 1517 Ridaniye seferleri sonucunda Memlûk Devleti'ni ortadan kaldırması üzerine Tarsus başta olmak üzere Çukurova'nın tamamı Osmanlı egemenliğine

¹ Bu isim salnamede اناقينداريس şeklinde yazılmıştır.

² Bu isim salnamede تارس şeklinde yazılmıştır.

³ Bu isim salnamede انكييال/انكييال şeklinde yazılmıştır.

girmiştir. 1832 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde olan bölge aynı yılın temmuz ayında Belen Muharebesi'nde Osmanlı ordusunu mağlup eden Mısırlı İbrahim Paşa tarafından istila edilmiştir. Mayıs 1833'te yapılan antlaşmayla da Adana Eyaleti, İbrahim Paşa'ya bırakılmış ve 15 Temmuz 1840'ta imzalanan Londra Antlaşması ile Çukurova tekrar Osmanlı idaresine girmiştir (Poş, 2008: 11; Darkot, 1979: 22).

Tarsus'un idari yapısına baktığımızda 16.yüzyılın başlarında bir sancak statüsünde olduğu görülmektedir. Sancağın merkezi Tarsus ve bu yıllarda Kusun, Gülek Kalesi ve Ulaş isimli nahiyeleri bulunmaktadır. Tarsus 1600'lerin başında Kıbrıs eyaletine bağlı iken Kuştemur, Kusun, Ulaş, Elvanlı ve Gökçeli nahiyelerinden oluşmaktadır. 18.yüzyıl Osmanlı kaynaklarında Tarsus sancağının Ulaş, Kusun, Gökçeli, Kuştemur ve Gülek'ten oluşan toplam beş nahiyesi vardır. Ulutaş, 2012: 530).

Kayıtlarda birkaç haneden ibaret bir köy olarak yer alan Mersin, Gökçeli nahiyesine bağlı küçük bir köy ve ormanlık boş bir yer iken iskelesine bazı kayık ve gemilerin uğramaya başlaması, insanların toplanması, binaların inşa edilmesi ve vilayetin teşkilinden beri günden güne imar olunarak zamanla kasaba gelmiştir. Mersin, 1852 yılında nahiye olup Tarsus kazasına bağlandı. 1864 yılında Tarsus'tan ayrılarak Gökçeli, Kalınlı ve Elvanlı isimleriyle üç nahiye Mersin'e bağlandı ve şehir kaza haline geldi. Önemli bir konumda olmasından dolayı 1888/1889 yılında Tarsus kazasının kendisine katılmasıyla Mersin, artık bir sancak haline gelmiştir (H.1312/M.1894 Yılı Adana Vilayet Salnamesi [AVS]: 90).

1867-1869 yıllarında Halep vilayet salnamesinde Tarsus kazasının Canib-i Şehir, Kuştemur, Kusun, Ulaş, Namrun ve Tekeli isimlerinde 6 nahiyesi bulunmaktadır. Kazanın 1867'de 15 mahallesi 142 köyü, 1868 ve 1869 yıllarında 15 mahallesi ve 136 olduğu kayıtlıdır (H.1284/M.1867 Halep Vilayet Salnamesi [HVS]: 195; H.1285/M.1868 Yılı HVS: 283; H.1286/M.1869 Yılı HVS: 209). 1872-1902 yıllarında Tarsus Kusun, Kuştemur, Gülek, Tekeli, Namrun, Ulaş ve Canib-i şehir isimli 7 nahiye ve 24 mahalleden meydana gelmektedir. Kazadaki mahalleler doğu ve batı olmak üzere iki kola ayrılmıştır (H.1289/M.1872 Yılı AVS: 62; H.1294/M.1877 Yılı AVS: 60; H.1320/M.1902 Yılı AVS: 187). 1891-1894 yıllarında Kusun, Kuştemur ve Canib-i Şehir nahiyelerinde 79 köy ve Namrun-Ulaş ile Gülek-Tekeli nahiyelerinde 82 köyün olduğu kayıtlıdır (H.1308/M.1890 Yılı AVS: 96; H.1312/M.1894 Yılı AVS: 95). 1900 yılında Kusun, Kuştemur ve Canib-i Şehir nahiyelerindeki köy sayısı 83 köy ve Namrun-Ulaş ile Gülek-Tekeli nahiyelerindeki köy sayısı 85 olmuştur (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 186). Ancak Osmanlı Devlet Salnamelerine bakıldığı zaman 1890-1891 yıllarında Tarsus'ta Namrun ve Gülek isminde iki nahiye olup, 46 köy Namrun'a ve 36 köy Gülek nahiyesine ve 98 köy ise Nefs-i Tarsus'a bağlı olup toplamda kazanın 180 köyü bulunmaktadır (H.1307/M.1890 Yılı Osmanlı Devlet Salnamesi [ODS], 584; H.1308/M.1891 Yılı ODS: 577). 1893 yılında ise Tarsus'taki nahiye sayısı ve ismi ile Namrun ve Tarsus'a bağlı köy sayısı yine aynı olup sadece Gülek' bağlı köy sayısı 37 olmuştur. Bu durum 1912 yılındaki salnameye kadar aynı şekilde devam etmiştir (H.1311/M.1893 Yılı ODS: 647-648; H.1328/M.1912 Yılı ODS: 546-547). 1927/1928 yılı salnamesinde Tarsus kaza Namrun ve Gülek nahiyesi ile 182 köyden (1927/1928 Yılı TCDS: 1198) ve 1927/1928 yılında Tarsus'a bağlı nahiyeler aynı iken köy sayısının 162 olduğu kaydedilmiştir (1928/1929 Yılı Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi [TCDSY]: 688).

Temel kaynaklardan olan salnameler, ait olduğu dönem itibarıyla vilayetlerin tarihi, coğrafyası, nüfusu, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel durumları hakkında bilgiler vermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Salname, bir yıl boyunca meydana gelen olayların ve bilgilerin topluca gösterilmesi için düzenlenmiş eserler için kullanılan bir tabirdir. Sene, yıl demek olan "sal" ile mektup, kitap anlamına gelen nâme" kelimesinin birleştirilmesiyle oluşan salnamenin bugünkü karşılığı yıllıktır (Pakalın, 1993: 105). Osmanlı Devleti'nde ilk resmi salname, 1847 yılında Koca Mustafa Reşit Paşa'nın öncülüğünde çıkarılmıştır. Bu iş için tarihçi Hayrullah Efendi görevlendirilmiş olsa da Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanmıştır. Daha sonraki yıllara ait salnamelerin hazırlanmasında Ahmet Cevdet Paşa, Meclis-i Maarif başkâtibi Behçet Bey ve meclis üyelerinden Rüşdü Bey görev almıştır (Aydın, 2009: 52). Salname, genel olarak bir yılın veya geçmiş yılların bütün olaylarını, her tür faaliyetini, istatistik, ticaret, tarım ve hayvancılık, sanayi, iktisat, tarih ve benzeri konular hakkında bilgiler vermektedir. Her sene düzenlenen ve basılan eserdir (Sütçü, 2004: 80).

Bu çalışmada, Halep ve Adana vilayet salnameleri ile Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti devlet salnameleri esas alınarak Tarsus'un tarihi, idari yapısı, nüfus ve sosyo-ekonomik yapısı ele alınmıştır.

2. SALNAMELERDEN TARSUS TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Tarsus kazası, güneydoğusunda Seyhan Nehri, kuzeydoğusunda Adana merkezine bağlı köyler arazisiyle Karaisalı kazası, kuzeybatı tarafında Konya vilayetini ayıran Toros dağlar silsilesi kısımları, batıda Mersin sancağı merkezine bağlı köylerin arazisi ve güneyde Akdeniz ile çevrilidir. 1900'lü yılların başında kazanın yüzölçümü yaklaşık olarak 3.000 kilometrekare olup güney tarafındaki tahminen 1.000 kilometrekaresi denizden 21 metre yüksekliğinde düz bir yerdir (H.1320/M.1902 Yılı AVS: 187).

1867 yılında Tarsus, kaza merkezi olan Tarsus kasabası, Kızıl Murat, Müftü, Sofular, Camiü'n-nur, Cami-i Cedid, Ömerli, Küçük Minare, Cami-i Atik, Debbağhane, Çataklı, Sakızlı, Şamlı, Zorbaz Harkı, Tekke ve Hristiyan ismindeki 15 mahalle, Canib-i Şehir, Kuştemur (Kuştimur), Kusun, Ulaş, Namrun ve Tekeli ismindeki altı nahiye ile kazadaki 142 köyden oluşmaktadır (H.1284/M.1867 Yılı HVS:195). 1868-1869 yıllarında da Tarsus'un mahalle ve

nahiye sayısı aynı iken köy sayısının 136 olduğu kayıtlıdır (H.1285/M.1868 Yılı HVS: 283, H.1286/M.1869 Yılı HVS: 209).

1872 yılında Tarsus'taki mahalle sayısı 24'e, nahiye sayısı 7'ye yükselirken kazanın sınırları içindeki köy sayısı 130'a düşmüştür. Tarsus'un mahalleleri Doğu ve Batı olmak üzere iki kola ayrılmıştır (H.1289/M.1872 Yılı AVS: 62). 1877 yılında Tarsus kasaba merkezindeki mahalle sayısı yirmi olarak belirtilmiştir. Doğu kolunda; Cami-i Atik, Tekke, Debbağhane, Musalla, Çıplak, Zorbaz, Şamlı, Sakızlı, Çataklı, Şahin, İskeliç mahalleleri batı kolunda; Müftü, Sofular, Yenimahalle, Camiü'n-Nur, Kızıl Murat, Hristiyan, Küçük Minare, Eski Ömerli, Yeni Ömerli ve İnce Hark mahalleleri vardır. Nahiyeleri Kusun, Kuştemur, Gülek, Tekeli, Namrun, Ulaş ve Canib-i Şehir'dir (H.1296/M.1879 Yılı AVS: 139).

1891-1894 yıllarında Adana Vilayet Salnamesinde Tarsus'ta yine 24 mahalle, Kusun, Kuştemur ve Canib-i Şehir nahiyelerinde 79 köy ve Namrun-Ulaş ile Gülek-Tekeli nahiyelerinde 82 köyün olduğu kayıtlıdır (H.1308/M.1890 Yılı AVS: 96; H.1312/M.1894 Yılı AVS: 95). 1900 yılına gelindiği zaman mahalle ve nahiye sayısında herhangi bir değişiklik olmazken, Kusun, Kuştemur ve Canib-i Şehir nahiyelerindeki köy sayısı 83 köy ve Namrun-Ulaş ile Gülek-Tekeli nahiyelerindeki köy sayısı 85 olmuştur (1318/1900 Yılı AVS: 186). Ancak Osmanlı Vilayet Salnamelerine bakıldığı zaman 1890-1891 yıllarında Tarsus'ta Namrun ve Gülek isminde iki nahiye olup, 46 köy Namrun'a ve 36 köy Gülek nahiyesine bağlıdır. 98 köy ise Nefs-i Tarsus'a bağlı olup toplam 180 köy bulunmaktadır (H.1307/M.1890 Yılı ODS: 584; H.1308/M.1891 Yılı ODS: 577). 1893 yılında ise Tarsus'taki nahiye sayısı ve ismi ile Namrun ve Tarsus'a bağlı köy sayısı yine aynı olup sadece Gülek' bağlı köy sayısı 37 olmuştur. Bu durum 1912 yılındaki salnameye kadar aynı şekilde devam etmiştir (H.1311/M.1893 ODS: 647-648; H.1328/M.1912 ODS: 546-547). 1926/1927 yılında Tarsus kazası Namrun ve Gülek nahiyelerinden oluşmaktadır (1926/1927 Yılı TCDS: 1096). 1927/1928 yıllarında Tarsus kazasının 182 köyü bulunmaktadır (1927/1928 Yılı TCDS: 1198). 1927/1928 yıllarında Tarsus'a bağlı köy sayısı 162'ye düşmüştür (1928/1929 Yılı TCDY: 688).

Tarsus kazası vilayet merkezi olan Adana'ya dokuz saat, kazaya bağlı Namrun ve Ulaş nahiyelerinin müdürlük merkezi olan Karadiken'e üç saat ve Gülek müdürlük merkezi olan Gerlez'e on iki saat mesafededir. Namrun nahiyesi 15 ve Ulaş nahiyesi 24 köyden ibarettir. Bu köylerden müdürlük merkezi olan Karadiken'e bazıları yarım, bazıları üç-dört, nihayet beş saat mesafede ve yedi saat uzaklıktadır. Gülek nahiyesinin 8, Tekeli nahiyesinin 15 köyü vardır. Bu köyler müdürlük merkezi olan Gerlez'e bazıları yarım, bir, iki ve bazıları üç, dört saat uzaklıkta olup kaza merkezine iki, dört ve nihayet altı saat mesafede bulunmaktadır. Nahiye ve köylerin yolları istenilen derecede muntazam değil ise de gidilmesi zor olmayıp yük ve ağırlıkların bargir, deve ve merkep vasıtasıyla nakledilmesi mümkündür (H.1290/M.1873 Yılı AVS: 66).

Tarsus, vilayet merkezi olan Adana ile Mersin İskelesi arasında, Adana'ya dokuz ve Mersin'e altı saat mesafedir. Tarsus kasabası, Şit (as) Efendimiz hazretlerinin yaptırmış olduğu ve şimdiye kadar altı defa tamir edilmiş ve yine harap bir hâle gelmesinden dolayı yedinci defa tamir edilmiş olduğu rivayet edilmektedir. Tarsus arazisi her türlü mahsulatı yetiştirmeye elverişlidir. Bu arazide şu an için ziraat ve çiftçilik olduğu gibi dut, zeytin ve harnup ağaçları olmasıyla bunların da vilayetin teşkilinden beri ıslah edilmesine çalışılmaktadır. Çarşısında bulunan dükkânların yeni tarzda inşa edilip yolları da düzenlenerek tamirleri yapılmaktadır. Çarşısı epeyce büyük ve düzenli olup Mersin İskelesi'ne yakınlığı ve Anadolu havalisinin yolu güzergâhında bulunması nedeniyle ticari açıdan önemli bir konumdadır (H.1289/M.1872 Yılı AVS: 63-64).

Kasabanın doğu tarafında ve kasabaya 15 dakikalık mesafede Berdan Nehri olarak bilinen büyük bir nehir olup üç saat mesafelik bir yerde Akdeniz'e dökülür. Bu nehrin Tarsus kazasına bağlı Namrun nahiyesi dâhilinde ve kaza merkezine on beş saat ve diğeri dört saat mesafede olan iki kaynağı vardır. Dört saatlik mesafede olanın kaynağı Karasu'dur. Bu nehir bentler vasıtasıyla İnce, Şehir ve Zorbaz harkları adıyla üç harka ayrılmış olup, bu harklar da biri kasabanın doğu, diğeri batı ve bir diğeri de ortasından geçerek suyundan birçok arazi, bahçe ve bostanlar sulanır. Ayrıca bölge insanı içme suyu olarak da bu suyu kullandığı gibi bu sular sayesinde birçok değirmen ve fabrika işletilir. Berdan Nehri'nin üzerinde ve kasabaya 15 dakikalık mesafede Baç Köprüsü ve dört saat mesafede Namrun Köprüsü adıyla iki adet büyük köprü mamur olup insanlar üzerinden gelip geçerler. Mersin ile Adana arasında Tarsus hissesi olarak yapılan yirmi bin metreyi (20 km) geçen şose yolu üzerinde 25 adet büyük ve küçük köprü vardır (H.1294/M.1877 Yılı AVS: 65-66).

Kasabaya bir buçuk saat mesafede Kusun ve Kuştemur nahiyelerinden akmak üzere eskiden yapılmış olan büyük bir seddin tamir edilip, su yatağının kazılmasıyla Kusun ve Kuştemur nahiyelerinde bulunan araziden 200.000 dönüm miktarının sulanmasına Adana vilayetince teşebbüs olunmuştur. Bu arazi sulandığında aşar vergisinin bir misli daha artacağı gibi zenginliğin artmasına ve mahallin bayındır hale gelmesini de sağlayacaktır. Etrafında yaşayan halk birkaç seneden beri dutluk yetiştirmekte olduklarından 1888 senesi zarfında ve 15.000 kıyye ipek kozası elde edilmiş ve bu sebeple gittikçe dut yetiştirme işi gelişmekte olduğundan gelecek birkaç sene içinde hayli ipek üretimi beklenmektedir. Birkaç seneden beri kasabada dut bahçelerinin çoğalmasından dolayı birçok ipek kozası meydana gelmekte olduğundan civar kasaba ve köylerde peyderpey dut bahçeleri yetiştirilmektedir. Hatta gül bahçeleri yetiştirilmesi için ücretsiz olarak gülfidanlarının verilmesi hakkındaki padişah iradesi üzerine Kızanlık gülfidanlarından bin adedi Adana Valiliği vasıtasıyla getirilip özel memurlar tarafından çeşitli mevkilere dikilmiştir (H.1309/M.1891 Yılı AVS: 105; H.1318/M.1900 Yılı AVS: 187-188).

Tarsus'un merkezinde Nur Camii (Ulu Camii) civarında peygamberlerden Şit ve Lokman (a.s) hazretlerinin yüce makamları, Memun Halife'nin kabri mevcuttur. Ancak Hz. Şit'in yüce makamları yıkılmak üzere olan bir dam

ile örtülü ise de Hz. Lokman ile Memun Halife'nin makamları açıktadır. Kasabanın ortasında Hz. Danyal (a.s)'ın kabri ve bitişiğinde cami-i şerifi mevcut ve mamurdur. Hz. Hızır (a.s)'ın dahi şehir civarında Şahin köyünde yüce makamları vardır. Kasaba içinde Hz. Muhammed (s.a.v)'in müezzini Bilal-i Habeşi (r.a)'nin mübarek makamları ziyaret edilen yerlerdendir. Kasabanın kible (güney) tarafında Debbağhane Mahallesi'nde Abdülkayyum ve Mencek Baba ile Afgan Tekkesi içinde büyük evlialardan Kasım Dede'nin kabri şerifleri mevcut olup tekke ve kubbeleri mamurdur. Tarsus civarında ve bir buçuk iki saat mesafede Ashab-ı Kehf hazretlerinin yüce makamlar ve meşhur mağaraları önünde bulunan mescit ve ziyaretçileri için altı üstlü odalarla kırk arşın uzunluğundan ve kırk arşın genişliğinde (yaklaşık 30 m.) bir de büyük havuz olup mamur bir haldedir. Mağaraya bitişik dağın yüksekliklerinde çeşit çeşit mermer taşı madeni vardır (H.1290/M.1873 Yılı AVS: 64-65; H.1294/M.1877 Yılı AVS: 61).

Eski eserlerden Tarsus kasabasıyla Gülek, Namrun ve Ulaş nahiyelerinde birer kale harabesi, Tarsus civarında iki adet kapı, Donuktaş adıyla bir büyük bina eseri ve Gözlükule adında bir tepe vardır. Bahsi geçen kaleler çok eski olduğu için kimler tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Namrun Kalesi tek parça kaya üzerinde ve etrafı taş duvarla çevrilidir. Bahsi geçen iki kapı ile Donuktaş eski görüntüsü üzere durmaktadır. Kasabanın ortasında Hz. İsa (a.s) zamanı eserlerinden olarak kiliseden çevrilmiş Cami-i Atik (Eski Camii) adıyla bir cami mevcut ve halen mamurdur. Melik Tahir adlı kişinin inşa ettirdiği kasabanın batı tarafında Küçük Minare adında mamur bir cami vardır (H.1296/M.1879 Yılı AVS: 40-141). Yine eski eserlerden olmak üzere kasabanın kuzey doğusunda ve Berdan Nehri'nin aktığı suyoluna denk gelen İskender'in yıkıldığı yer ile zemin altında bazı odaları ve kasabanın güneydoğusunda Dönektaş olarak bilinen tek parça taştan yapılmış ve içi bir buçuk dönüm genişliğindeki yer, kasabanın batı tarafında ve şose yolu üzerinde birçok büyük taşlarla eski usul mimari üzere inşa olunmuş Kancıkkapı adıyla bilinen kapı ile Cami-i Atik civarında Delikkaya olarak bilinen kemer, tarihi eserlerden sayılır (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 90). Kazaya bağlı Ulaş nahiyesinde sıcaklığı 15 derecede bir kaplıca olup hazımsızlık, kulunç, sızı ve nikriz hastalıklarına faydalıdır. Halktan bu kaplıca girmeyi alışkanlığı haline getirenler her sene Ağustos'un on beşinde kaplıcaya gidip üç gün kalır ve suyundan da içme ve kullanmakla faydasını görürler. Gülek müdürlük merkezine iki saat mesafede Tekfur isimli yerde beş adet tabya ve iki adet kale olup tabyalar yıkılmaya yüz tutmuş, kaleler mamur ise de içlerinde top ve mühimmata dair bir şey yoktur (H.1290/M.1873 Yılı AVS: 66; 1294/1877 Yılı AVS: 62). Gülek nahiyesinde İbrahim Paşa kuleleri olarak bilinen iki kule ve civarında istihkâmları ve içerisinde birçok topları vardır. Namrun ve Gözne yaylaklarıyla Çandır köyünde üç adet eski tarzda yapılmış kule vardır. Tarsus bu havalide en eski bir şehir olup altı defa yıkılıp imar edilmiş ve şimdiki durumu yedici imarıdır (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 190-191).

Kazada otuz saat uzunluğunda ve yaklaşık yirmi beş saat genişliğinde ormanlık olup ağaçları meşe, katran, pınar, ladin, sandal, çam, ardıç, murt, yabani harnup ve zeytinden ibarettir. Bu ormanlık Tarsus kazasının iskelesi olup ihracat ve ithalatı merkezi olan ve altı saat mesafesinde bulunan Mersin İskelesi'ne bazı yerleri üç, beş, on ve bazı yerleri on beş, yirmi saat uzaklıkta bulunmaktadır (H.1290/M.1873 Yılı AVS: 67).

Kazanın dağlarında ve diğer yerlerinde başlıca altın, gümüş, bakır, demir, kalay, nikel, çinko, krom, borasit, manganez, antimon, platin, zımpara, kömür, gazyağı ve kurşun madenleri bulunmaktadır. Ulaş nahiyesinde Krom köyü civarında bir krom madeni, Namrun Yaylağı içinde bir de kömür madeni işletilmektedir. Diğer madenlerin resmi ruhsatları olsa da henüz işletilmemektedir (H.1320/M.1902 Yılı AVS: 192).

Tarsus'ta bulunan sanayinin (mesleklerin) başlıcası makinistlik, marangozluk, dülgerlik, demircilik, kunduracılık, mimarlık olup kilim, seccade ve buna benzer şeylerle hamam takımı imal olunur. Bu sanatlar için ayrıca sanayi mektebi olmayıp birtakım üstat yanında ve fabrikalarda istihdam olunan vatan çocuklarının çalışmasıyla meydana gelmektedir (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 188).

Kasabanın kuzey tarafında bir şimendifer hattı vardır. Mersin'den başlayıp Adana'ya kadar uzanır. Ortasında bir şose yolu olup ikiye ayrılarak bir kısmı vilayete ve diğer kısmı Konya vilayetine kadar uzanır (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 189).

1925/1926 Yıllarında Tarsus'taki Mevcut Hastalıklar; Kazada sıtma, trahom, kızamık hastalıkları varsa da alınan sağlık tedbirlerince sayesinde atlatılmıştır. Seyhan Nehri ile merkez kaza içerisinden geçen Berdan Nehri taşıdığı zaman 160.000 dönümlük araziye bataklık haline getirmektedir. Bu bataklığın kurutulması ve nehrin mecralarının temizlenmesi esbabına tevessül edilmiştir (1925/1926 Yılı TCDS: 825-826).

1925/1926 Yıllarında Tarsus'ta Neşredilen Gazete: Tarsus Gazetesi, H.1326 (1908) yılında kurulmuştur. Siyasi mahiyette olup haftada iki defa Pazartesi ve Perşembe günleri yayınlanmaktadır. İmtiyaz sahibi Müezzinzade Mehmet Tahir Efendi ve sorumlu müdür Mehmet Fuat Efendi'dir. Halil Zeki Bey yazarlardandır. Kendi matbaası olmayıp Mersin'de Yıldız Matbaasında basılmaktadır. Basılan gazete adedi 700 ila 1.000'dir (1925/1926 Yılı TCDS: 826).

Şehirdeki Mektepler ve Cemiyetler: 1927/1928 yılında Tarsus'ta 123 öğrencili iki orta mekteple 1.052 öğrencili muhtelif 6 ilk erkek ve kız mektebi vardır. Kazada; Halk Fırkası, Türk Ocağı, İhtiyat Zabıtları Cemiyeti, Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Tayyare Cemiyeti şubeleri vardır (1927/1928 Yılı TCDS: 1204). Bunların

dışında merkez kazada 1925/1926 yıllarında bir Ticaret Odası ve yedi adet çeşitli fabrika mevcuttur (1925/1926 Yılı TCDS: 825).

3. NÜFUS

İncelenen salnamelerde görüldüğü üzere Tarsus'ta Müslüman ve gayrimüslim nüfus bir arada yaşamaktadır. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Müslüman nüfus gayrimüslim nüfusa oranla daha fazladır. 1880'li yıllarda kadın nüfusunda sayılmaya başlaması üzerine kadınlara ait nüfus verileri kayıtlarda yer almaya başlamıştır. Tarsus kazasındaki kadın ve erkek nüfusun genel olarak birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 1.1867-1929 Yılları Arasında Tarsus Kazasındaki Nüfus ve Hane Miktarı

	Nüfus		Hane		Yıl	Kaynak
Müslüman	19.032		4.275		1869	H.1286/M.1869 Yılı HVS: 227
Hristiyan	1.391		271			
Müslüman	18.284		7.398		1882	H.1299/M.1882 Yılı AVS: 42
Hristiyan	831		322			
Kadın-Erkek Toplam Nüfus					1894	H.1312/M.1894 Yılı AVS: 98
Müslüman	44.600					
Rum	595					
Ermeni	991					
Katolik	307					
Protestan	249					
Kadın Nüfus					1902	H.1320/M.1902 Yılı AVS: 187
Müslüman	24.808		25.502		10.203	
Gayrimüslim	1.229		1.329		-	
Kadın					1927-1929	1927/1928 Yılı TCDS: 1204
Tarsus kazası	Doğum	Vefat	Doğum	Vefat	Kadın	Erkek
	254	148	260	189	37.251	36.429

4. DİNİ VE SOSYAL YAPILAR

1868-1902 yıllarında Tarsus'ta dini ve sosyal yapı olarak cami, mescit, medrese, mektep, kilise, tekke, menzilhane, gureba hastanesi, dükkân, mağaza, meyhane, hotel, fabrika, masara, mezbaha, boyahane, basmahane, debbağhane, han, hamam, bedesten, kahvehane, fırın, değirmen, çeşme, saat kulesi, çiftlik binası, hükümet konağı, askeri depo, kışla ve fabrikalar bulunmaktadır (H.1285/M.1868 Yılı HVS: 277; H.1318/M.1900 Yılı AVS: 189; 1320/1902 Yılı AVS: 190).

5. TARIM VE HAYVANCILIK FAALİYETLERİ

Tarsus kazasında toprak ürünlerinden buğday, arpa, yulaf, mahlût, susam, pamuk, ipek kozası, ak darı, mısır darısı, nohut ve mercimek hasılatı olur. Bu hasılatan buğday, arpa, yulaf, pamuk, susam, ak darı, mısır darısı, nohut ve mercimek gibi ürünleri fazlası Arabistan havalisiyle Avrupa taraflarına da tüccar vasıtasıyla toplanarak nakledilir. Bunların yanı sıra komşu beldelere de ihraç olunur ve kalanı da bölge tüketilmektedir (H.1284/M.1867 Yılı HVS: 196; H.1285/M.1868 Yılı HVS: 278; 1925/1926 Yılı TCDS: 825).

Tarsus kasabasının dört bir tarafı bahçeler ile çevrili olup bu bahçelerde portakal, limon, elma, zerdali, seftali, nar, armut ve elma gibi çeşitli meyvelerle patlıcan, binya ve sair sebze çeşitleri yetiştirilerek bölge ile Adana ve Mersin'de satılır. Sanayi mahsulatı ise iplikten alaca ve bez, yünden uzun ve kısa aba, pamuktan ve kıldan şalvar yapılarak, Tarsus, Adana ve Mersin taraflarında satılır. Adı geçen bu mahsulatlar deve, beygir, manda ve beygir arabalarıyla kaza merkezine altı saat mesafe uzaklığında olan Mersin İskelesi'ne nakledilir. Oradan da vapur veya gemiler aracılığıyla Avrupa ve diğer mahallere nakledilir (H.1290/M.1873 Yılı AVS: 67-68).

Halkın üçte ikisi geçimlerini ziraatçilikle ve üçte biri esnaf ve rençberlik ile sağlar. Kasabanın havası ve suyu kötü ise de kazanın sınırları dâhilinde havası ve suyu güzel ve mutedil yaylar bulunduğundan ahalinin çoğu yaz mevsiminde yaylarda olan bağlarına giderler (H.1289/M.1872 Yılı AVS: 65; H.1290/M.1873 Yılı AVS: 67-68).

Kazanın içindeki ekili arazi yaklaşık 700.000 dönümden ibaret olduğu gibi 300.000 dönüm de boş arazi, portakallık, otlak, yaylak, kışlak, mera, çayır ve sahipsiz yerlerdir. Bunun 90.000 dönümü kasabanın güney tarafında bulunan sazlıktır. Bu sazlık kasabaya yakınlığı sebebiyle havanın güzelliğini ve genel sağlığı bozmakta

ise de birkaç sene zarfında ziraatın yeni usul üzere genişleyip ilerlemesinden dolayı bir kısmı civar köyler ahali tarafından ihya edilmiştir. Geri kalan 210.000 dönüm boş arazi ve diğer sahipsiz yerler dağınık bir haldedir. Kasabanın dört bir tarafında ve bazı köylerde 300 kadar bahçe ile 1.000 adet kadar üzüm bağları vardır. Birkaç seneden beri Canib-i Şehr'in bazı köylerinde zeytinlik meydana getirilip benzerine gıpta edecek halde cüzi ve külli zeytinyağı imal edilip kasaba ahalisine satılmaktadır. Kazaya üç dört saat mesafede ve çeşitli mevkilerde birçok zeytin bahçeleri harabesi olup bunların bakımı ve temizlenmesi halinde birkaç seneye kadar dışarıya birçok zeytinyağı ihracatı gerçekleşeceğine şüphe yoktur (H.1318/M.1900 Yılı AVS: 188-189).

1925/1926 yılında kazanın başlıca ticari muamelesi pamuk, buğday, arpa, susam ve susam yağı üzerinedir. Bu sene zarfındaki pamuk ihracatı 13.000 balya yani 1 milyon 690.000 kıyyedir. Pamuk umumi hasılatı 18.000 balya pamuktan yukarıda gösterilen miktardan geriye kalanı kısmen tüccar nezdinde kısmen de yerli fabrikalarda sarf olunmaktadır. Geçen ve bu seneki mahsulattan 2 milyon 727.000 kilo buğday ve 1 milyon 427.590 kilo arpa İzmir vesaire dâhil vilayetlere sevk ve ihraç edilmiştir (1925/1926 Yılı TCDS: 825).

Tablo 2. 1926 Senesi Tarsus Kazası ile Nahiye ve Köylerindeki Yazın-Kışın Ekilen Ürünler ve Miktarları

Kışlık Ekim Ürünleri ve Miktarı									
Buğday	Arpa	Yulaf	Mısır ve Darı	Mahlût	Toplam				
Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm				
249.250	100.010	18.750	3.008	29.436	400.454				
Yazlık Ekim Ürünleri ve Miktarı									
Pamuk	Susam	Nohut	Fasulye	Patates	Bostan	Mercimek	Soğan	Tütün	Toplam
Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm
405.440	19.000	1.155	1.033	533	3.693	1.072	1.612	608	434.146
Tarsus Kazası ile Nahiye ve Köylerinde Elde Edilen Toplam Hasılat									
Buğday	Arpa	Yulaf	Mısır ve Darı	Mahlût	Toplam				
Kilo	Kilo	Kilo	Kilo	Kilo	Kilo				
31.954.000	8.000.000	1.333.000	299.000	3.767.000	45.353.000				

Kaynak: 1926/1927 Yılı TCDS: 1099-1110.

Tablo 3. 1927-1929 Yılı Tarsus'taki Ekilen Ürünler ve Miktarları

Ekili Ürünler	1927/1928 Yılı		1928/1929 Yılı	
	Dönüm	Elde Edilen Hasılat (Kilo)	Dönüm	Elde Edilen Hasılat (Kilo)
Buğday	264.170	75.952.000	245.000	21.000.000
Arpa	98.060	8.000.000	98.000	7.400.000
Yulaf	19.187	1.312.000	18.000	1.400.000
Çavdar	3.600	540.000	-	-
Burçak	3.020	113.850	9.100	248.000
Mısır	3.200	459.200	2.400	480.000
Darı/Kum Darı	700	142.400	1.100	132.000
Bakla	850	210.000	700	225.000
Patates	600	266.500	600	55.000
Soğan	-	-	2.000	200.000
Susam	Pamukla karışık olarak ekilir.	1.000.000	19.200	750.000
Pamuk	250.000	-	350.000	11.000
Mahlût	-	-	32.000	1.792.000
Nohut	-	-	1.600	38.000
Mercimek	-	-	2.000	27.000
Fasulye	-	-	3.000	525.000
Bostan	-	-	2.500	2.100.000
Zeytin Ağacı	Ehli ve yabani olarak çok sayıda olduğu için sayılamamıştır.		-	-

Kaynak: 1927/1928 Yılı TCDS: 1199.

Tarsus'taki ehil hayvan türlerine bakıldığında ilk sıralarda küçük hayvancılığın yaygın olduğu görülmektedir. Bunlardan en fazla keçi ve koyun yetiştirilmektedir. Daha sonra tarım ve taşıma işleminde kullanılan öküz, at, katır, eşek vb. hayvanlarında da önemli miktarda olduğu görülmektedir. Aynı zamanda tavuk, hindi ve ördek gibi kümes hayvanları da ahali tarafından çoğunlukla beslenmektedir.

Tablo 3. 1926/1927 Yılında Tarsus Kazasında Mevcut Ehil/Evcil Hayvanlar ve Miktarı

Koç	Erkek Koyun	Dişi Koyun	Kuzu	Teke	Erkek Keçi	Dişi Keçi	Oğlak	Erkek Tiftik	Dişi Tiftik	
270	2.505	12.250	6.185	2.415	19.853	96.626	9.000	19	66	
Boğa	Öküz	İnek	Tosun	Düğe	Dana	Manda Boğası	Manda İneği	Erkek Manda	Malak	
200	10.817	11.044	3.000	4.956	3.704	50	905	1.049	300	
Erkek Deve	Dişi Deve	Deve Yavrusu	Ayır	Beygir/At	İğdic	Kısrak	Tay	Erkek Katır	Dişi Katır	Katır Yavrusu
241	257	100	50	2.542	250	1.975	495	350	200	15.000
Merkep	Ayır Merkep	Erkek Eşek	Dişi Eşek	Sıpa	Köpek	Horuz	Tavuk	Piliç	Hindi	Kaz
80	2.002	3.000	1.200	700	13.889	27.776	69.445	1.000	1.000	1.000

Kaynak: 1926/1927 Yılı TCDS: 1103.

Tablo 4. Tarsus Kazasında Mevcut Ehil/Evcil Hayvanlar ve Miktarı

Yıl	Beygir/At	Kısrak	Merkep	Katır	Deve	İnek	Öküz	Manda	Koyun	Keçi	Tiftik
1927/1928	2.200	2.144	4.591	1.050	498	11.085	10.609	1.914	10.462	116.532	-
1928/1929	2.968	1.515	4.356	411	-	8.867	2.212	1.809	18.426	120.165	670

Kaynak: 1927/1928 Yılı TCDS: 1202; 1928/1929 Yılı TCDY: 692.

6. SONUÇ

Tarsus'ta birçok uygarlık, krallık, beylik ve devletin egemenlik kurması şehrin bulunduğu konumun önemli olduğunu göstermektedir. Bölgede yapılan arkeolojik kazılar sonucunda farklı milletlere dair kalıntıların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumda bölgenin zengin bir tarihe ve farklı kültürel mirasa sahip olması anlamına gelmektedir.

Geçen yıllar içerisinde sancak statüsünde olan ve kendisine bağlı ortalama altı/yedi nahiye bulunan Tarsus, bir zamanlar birkaç haneden ibaret olan Mersin köyünün zamanla gelişmesi üzerine 1860'lı yıllarda buraya bağlı bir kaza haline gelmiştir. Zamanla Mersin nahiye, kaza, sancak ve vilayet olması üzerine Tarsus'a bağlı bazı nahiyeler Mersin'e bağlanmış ve bu durumda Tarsus'un nahiye sayısını doğal olarak köy sayısını da azaltmıştır.

Tarsus'un ekonomisine baktığımızda salnamelerde şehrin genellikle tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olduğu görülmüştür. Bu durumda Tarsus ahalisinin büyük bir çoğunluğunun geçimlerini tarımsal faaliyet ile sağladığını göstermektedir.

Salnamelerde verilen nüfusa göre Tarsus nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslümanlardan oluşmaktadır. Tarsus'ta Müslümanlar ile çeşitli etnik ve dini gruplara insanların bir arada yaşamlarını sürdürmektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Sefa Alp: Veri toplama, Araştırma, Makale yazma; **Gülbahar Gök:** Makale yazma, Düzenleme

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adana Vilayet Salnameleri, H.1289/M.1872
Adana Vilayet Salnameleri, H.1290/M.1873
Adana Vilayet Salnameleri, H.1294/M.1877
Adana Vilayet Salnameleri, H.1296/M.1879
Adana Vilayet Salnameleri, H.1299/M.1882
Adana Vilayet Salnameleri, H.1308/M.1890
Adana Vilayet Salnameleri, H.1309/M.1891
Adana Vilayet Salnameleri, H.1312/M.1894
Adana Vilayet Salnameleri, H.1318/M.1900
Adana Vilayet Salnameleri, H.1320/M.1902
Akgündüz, A. (1993). Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf, İstanbul: Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası.
Aydın, B. (2009). "Salnâme", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.134-136.
Bilgili, A.S. (2011), "Tarsus", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.40, İstanbul: TDV Yayınları, s.111-114.
Darkot, B. (1979). "Tarsus", İslam Anskilopedisi,, C.12/1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1284/M.1867
Halep Vilayet Salnamesi, H.1285/M.1868
Halep Vilayet Salnamesi, H.1286/M.1869
Olgay, Ş. (2014), Milli Mücadele Döneminde Tarsus (1918-1922), Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
Osmanlı Devlet Salnameleri (Yıl): H.1307/M.1890
Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1308/M.1891
Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1311/M.1893
Osmanlı Devlet Salnameleri, H.1328/M.1912
Pakalın, M.Z, (1993), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.III, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
Poş, A. (2008). Arşiv Belgelerine Göre Tarsus'ta Sosyo-Kültürel Yapı (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
Sütçü, T. (2004). "Sosyal Bilimlerde Araştırma Kaynağı Olarak Almanaklar, Salnameler ve Yıllıklar", İlmi Araştırmalar Dergisi, S. 18, s.79-92.
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1925/1926
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1926/1927
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1927/1928
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri/Yıllığı, 1928/1929
Ulutaş, S. (2012), "Osmanlı Kaynakları ve Tarsus", The Journal of Academic Social Science Studies, C.5 (6), s.523-534.